

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • איגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תשוב

ערב שבת קודש
פרשת וישב
כ"ב בכסלו ה'תשס"ט
שנת הקהל

יוצא-לאור על-ידי
מכון ליובאוויטש שעל-יד
צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

שאו יהיה המגש מותר בטלטול, לאחר שיכבו הנרות, כ"בסיס לדבר האסור ולדבר המותר", עם החנוכייה שעליו, לכל מקום שרוצים, כ"טלטול מן הצד לצורך דבר המותר", והכיסא יתפנה. (ב) להניח את החנוכייה על הכיסא עם חלה או גביע כנ"ל. לאחר שיכבו הנרות ויזדקקו למקום-הכיסא, יהיו רשאים לטלטל הצידה, לכל מקום שרוצים, את הכיסא וכל אשר עליו, כנ"ל במגש, והמקום יתפנה⁹⁷.

97 הרה"ג ר' לויצחק שי' הלפרין, ע"פ שו"ע אדמוה"ז סי' רע"ז ס"ו, רע"ט ס"ד, ש"ט ס"ו, ש"א ס"ט (העניין נדון ונתבאר לפרטיו ב'התקשרות' גיליונות רפג, שפה, שפז, שפט וש"ט). במקרה של צורך גדול לטלטל לפניכן, יעשו שאלת חכם ע"פ המבואר בסי' רע"ז ס"ג.

שבת, שהוא מוקדם לפחות בכ-20 דקות מזמן ההדלקה בכל יום, יש להקפיד לצקת יותר שמן, כדי שידלקו הנרות לפחות חמישים דקות אחרי שקיעת החמה (המדליקים בנרות מוצקים, יש לעוררם שידליקו בנרות גדולים יותר מאשר בכל יום). היום אין מתעכבים חצי שעה סמוך לנרות⁹⁶. * מגש, ואף כיסא או שולחן שהניחו עליו נר-חנוכה, נעשה בכך 'בסיס לדבר האסור', ונאסר בטלטול בשבת. אם יודעים שיזדקקו במשך הערב לשימוש בכיסא, או להזיזו הצידה כדי לעבור שם (ולא רק כדי "שלא ישחקו בו הילדים" וכדומה), קיימות שתי אפשרויות:

(א) להניח את החנוכייה על מגש, ויחד עמה להניח שם מבעוד-ימים חלה (או גביע-קידוש חשוב),

96 היום יום, כ"ה בכסלו (ומהלשון משמע, שבכל זאת מתעכבים מעט). ספר המנהגים.

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו
ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,
בני הרה"ח ר' שלום ישעיה' ע"ה דייטש

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

כ"ב בכסלו ה'תשס"ט – כ"ט בכסלו ה'תשס"ט

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	כ"ב בכסלו	הלי שגנות פרק ג-ה.	הלי שכירות פרק ד.	מ"ע ע.
ש"ק	כ"ג בכסלו	פרק ו-ח.	פרק ה.	מ"ע ע.
א'	כ"ד בכסלו	פרק ט-יא.	פרק ו.	מ"ע עא.
ב'	כ"ה בכסלו	פרק יב-יד.	פרק ז.	מ"ע עב.
ג'	כ"ו בכסלו	פרק טו. הלי מחוסרי כפרה.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ח.	מ"ע סח. עה. עו.
ד'	כ"ז בכסלו	פרק יג-ה.	פרק ט.	מ"ע עד. עז.
ה'	כ"ח בכסלו	הלי תמורה.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק י.	מל"ת קו. מ"ע פז.
ו'	כ"ט בכסלו	פרק ד. לב טהור וגוי. ספר טהרה והוא ספר עשירי.. הלי טומאת מת.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק יא.	מל"ת קז. מ"ע קז.

זמני השבוע *

תאריך	עלות השחרות**		זמן ציצית ותפילין	זמן זריחה	זמן ק"ש	חצות היום והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
	120 ד' לפני הזריחה	72 ד' לפני הזריחה							
ו', כ"ב בכסלו	4:31	5:22	5:42	6:43	9:06	11:38	12:08	4:39.8	5:07
ש"ק, כ"ג בכסלו	4:31	5:22	5:42	6:44	9:06	11:39	12:09	4:40.3	5:07
א', כ"ד בכסלו	4:32	5:23	5:43	6:44	9:07	11:39	12:09	4:40.8	5:07
ב', כ"ה בכסלו	4:32	5:23	5:43	6:44	9:07	11:40	12:10	4:41.3	5:08
ג', כ"ו בכסלו	4:33	5:24	5:44	6:45	9:08	11:40	12:10	4:41.8	5:08
ד', כ"ז בכסלו	4:33	5:24	5:44	6:45	9:08	11:41	12:11	4:42.4	5:09
ה', כ"ח בכסלו	4:34	5:24	5:44	6:46	9:08	11:41	12:11	4:43.0	5:10
ו', כ"ט בכסלו	4:34	5:25	5:45	6:46	9:09	11:42	12:12	4:43.6	5:10

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
*** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"ז בסידורו (סדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטיו" (לשון אדה"ז שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ
וישב	4:03	5:19	4:17	5:20	4:06	5:18	4:22	5:22
מקץ - חנוכה	4:07	5:23	4:21	5:24	4:10	5:22	4:25	5:26

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט
מו"ל: מכון ליובאוויטש שעל-יד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז
יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונוב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

אינטרנט: www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org

שעות⁸⁵ אלו נוגעות בנפשם". והוא רק עד חצות לילה⁸⁶ (באזור ת"א: 23:40).

לדעת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו⁸⁷ צריך להיות המנהג בכל מדינה לפי ליל אידם של רוב הגויים (הנוצרים) במדינה זו⁸⁸ בזמן הזה, דהיינו בארץ הקודש בערב זה.

* (המשך ענייני חנוכה) כאמור, אדמו"ר מהורש"ב היה נותן דמי חנוכה בליל נר הרביעי או החמישי, והוראת הרבי היא, שכיוון שנותנים בכל יום, יש לתת הערב ומחר בהוספה.

שחרית: כדאמתול. קריאת התורה למנהגנו: כהן - "ביום הרביעי... מלאה קטורת" לוי - "פר אחד... בן צורישידי", ישראל - "ביום השישי... בן דעואל". שניים מקרא ואחד תרגום: אחרי חצות היום קוראים את כל פרשת 'מקץ' עם הפטרת המקורית, וניתן לקרוא היום גם את הפטרת שבת חנוכה⁹¹ (או כהנהגת רבותינו, לחזור מחר בבוקר מ'שביעי' עד גמירא עם הפטרת שבת חנוכה⁹²).

יום שישי
כ"ט כסלו, ה' דחנוכה⁸⁹, ערב-ראש-חודש

כנ"ל, הרבי הציע לתת גם הערב (ליל שישי) הוספה מיוחדת ב'דמי חנוכה'.

ביום זה הגיעו לביתם החסידים שנאסרו עם מאסרו הראשון של אדמו"ר הזקן בשנת תקנ"ט, ונקבע ליום התועדות ושמחה⁹⁰.

שחרית: כדאמתול. קריאת התורה למנהגנו: כהן - "ביום החמישי... מלאה קטורת", לוי - "פר אחד... בן צורישידי", ישראל - "ביום השישי... בן דעואל". שניים מקרא ואחד תרגום: אחרי חצות היום קוראים את כל פרשת 'מקץ' עם הפטרת המקורית, וניתן לקרוא היום גם את הפטרת שבת חנוכה⁹¹ (או כהנהגת רבותינו, לחזור מחר בבוקר מ'שביעי' עד גמירא עם הפטרת שבת חנוכה⁹²).

יש לזכור לערוך את ההדלקה הפומבית אחרי פלג המנחה.

מתפללים מנחה ומדליקים נר חנוכה בבית הכנסת וטוב שיהיו עשרה בבית-הכנסת בשעת ההדלקה⁹³, ובבית וראה להלן, ואחר-כך נר שבת⁹⁴, אבל אין להתפלל מנחה ביחידות לצורך כך⁹⁵.

היום, מכיוון שמדליקים לפני זמן הדלקת נרות (89 מעלת נר ה' דחנוכה בכלל - להאיר גם 'בחוף', כיוון שיום זה לעולם אינו חל בשבת (שם). בשיחת נר ה' דחנוכה תשי"מ נתבארה מעלת היום, שבו לראשונה רואים התחלת הרספת האור בעולם לשיטת בית הלל יותר מאשר לדעת בית שמאי - חמת נרות. ובלקוטי-שיחות חט"ו עמ' 545, מבאר מה שיום זה הוא ע"ח ו"מ א"צ לתחנן, אלא הכל נפעל בשלימות מתוך שמחה, הן ע"י עיצומו של יום (חנוכה) והן ע"י עבודת האדם.

(90 'כרם חב"ד' גיליון 4 ח"א עמ' 18. וראה שם בהמשך הדברים. ובשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ד סוס"ג מבאר בזה מה שמצאנו מאמרי-חסידות שמצויין עליהם תאריך אמירתם "יום ה' דחנוכה" כגון בהמשך 'מים רבים - תרל"ו', ראה במפתח שבסוף הספר), אף שציון כזה מופיע רק אם נאמר המאמר בשבת, ביום-טוב או במאורע מיוחד.

(91 היום-יום ל' סיון. וראה שו"ע אדמו"ר סי' רפה ס"ו. ישערי הלכה מנהג' או"ח ח"א סי' קלב. לוח כולל-חב"ד.

(92 'היום יום ד' טבת. וראה אג"ק סוף כרך ח"י.

(93 ראה ביאור הלכה סי' תרע"א ס"ז סד"ה ויש נוהגין.

(94 ספר-המנהגים, ראה שם הטעמים לזה.

(95 קיצור של"ה ה' חנוכה, וא"ר ר"ס תרע"ט. וכן נהג הרבי אחרי שנת תשמ"ח, כאשר חזר מן ה'אורה' סמוך לשקיעה: הדליק נר חנוכה, נר שבת, ואחר-כך התפלל מנחה בציבור.

(85 ב'היום יום עם הערות וצינונים" ח"א, מציע לפרש זאת, היות ו'סדר נלה' בלויבאוויטש נמשך 8 שעות (קונטרס ע"ר החיים ס"פ כב), הכוונה שאינו מרוצה מאלה המתעקשים להשלים את מניין השעות גם ביום זה.

(86 כ"ק אדמו"ר מהור"י"צ, לוח 'היום יום' יז טבת.

צ"ב אם נהגו להימנע מלימוד מהשקיעה (כמנהג רוב עדות החסידים' שבלוח דבר-ביתנו. ובס' נטעייגבריאל - חנוכה, חלק 'מנהג ניטל' פ"ב הע' ט' כתב שכן מנהג חב"ד. וצ"ב מקורו), או מצאת הכוכבים בלבד (וראה ב'התקשרות' גיליון רפג עמ' 18 וגיליון שלג עמ' 19 בנדון. וכל עוד יש ספק בזה, יש לנהוג כדברי הרבי (אג"ק ח"ד עמ' שג). 'וכיוון שלעניין ביטול תורה חידוש גדול הוא, ולכן אין לך בו אלא חידושו"').

(87 לקוטי-שיחות ה"ל. ומצוין שזה דלא כדמשמע בס' דרכי חיים ושלום' סי' תתכ"ה. אג"ק ח"ג עמ' קכ. ח"ד ה"ל.

(88 במכתב כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו: "לשמעתי שבארה"ק ת"ו אין נוהגין בזה כלל (ובטח שמע זה מבר"סמכא ביותר*)

- אם נכונה השמועה, אולי אפשר לומר הטעם, שכיוון שפשטה שם (מלבד תקופות קצרות, כידוע) ממשלת הישמעאלים, ותלוי בשר של מעלה, לא היה מלכתחילה עניין לניטל שם. ובמילא אין החשש דלהוסיף חיות" - אג"ק ח"ג ה"ל. ואולי בא רק

ללמד זכות. ובשיחת כ' כסלו ה'תשל"ז (הנחת הת' סל"ח, בלתי מוגה) נאמר: 'תלוי אם יש במקום זה עניין של ע"ז. ולכן במקומות כמו מרוקו ותימן לא נהרגו בניטל', כיוון שאינם קשורים עם הנוצרים' (וכנראה לזה הכוונה גם במכתב ה"ל,

על אף שנאמר שם "ממשלת הישמעאלים", ובמרוקו שלטו הנוצרים (הצרפתים) בדורות האחרונים) ולפי זה, בארה"ק שיש הרבה ע"ז וחגאותיהם נערכות ברעש גדול, יש להיזהר בזה.

ובין אנ"ש באה"ק כיום נפוץ ומקובל להיזהר בזה בפשיטות. וראה קובץ 'מוריה' גיליון קסא ובלוח 'דבר בעתו' בעניין מנהגי

עדות ישראל בליל 'ניטל' בכלל, ובארה"ק בפרט.

יוסף חולם חלומות דקדושה, לעומת חלומות פרעה

שלושה הבדלים בולטים בין חלומות יוסף ופרעה • גם בענייני העולם הזה חי היהודי עם ענייני "שמים" • יהודי הוא התכלית שעבורו מגיע הטוב האמיתי, ואותו יוכל להשיג רק על-ידי עבודה • גם אחרי עבודת הנעלית עדיין נדרשת ההתבטלות ל"יוסף" ונשיא הדור • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

השנות החלום – כיוון ש"ממהר האלקים לעשותו"⁴ לעומת זאת, אצל יוסף, לא נותנת התורה טעם על השנות החלום. ואף-על-פי שבחלום השני היתוסף הרמז שגם יעקב ובלהה ישתחו ליוסף (כנ"ל), אין זה טעם מספיק על השנות החלום, כיוון שהיה אפשר לרמז זאת ליוסף בחלום הראשון. ומזה מובן, שהגם שהתוכן של שני חלומותיו של יוסף הוא שווה, מכל מקום, רומזים הם על שני עניינים שונים.

וצריך להבין, מה הם שני העניינים השונים בשני החלומות, ומהי ההוראה מהם אלינו⁵, כמדובר כמה פעמים ש"מעשה אבות" – שבוה נכללים המאורעות של יוסף, כיוון שהוא המשיך ופעל בעולם, בעולמות

א. בהתחלת פרשתנו (וישב) מסופר אודות שני החלומות שחלם יוסף, שתוכנם היה שווה: שניהם רמזו שיוסף ימשול על אחיו והם ישתחו אליו. אלא שבחלום השני היתוסף שגם "השמש והירח"², יעקב ובלהה – לא רק אחד עשר כוכבים, אחי יוסף, כמו בחלום הראשון – ישתחו אליו.

גם אצל פרעה מסופר (בפרשת מקץ³) אודות שני חלומות, וגם אצלו היו שני החלומות שווים בתוכנם. אבל אצל פרעה, נותנת התורה טעם "על

1) שיחה זו – ווגהה ע"י כ"ק אדמו"ר (באיריש), בשני חלקים, שנרפסו בלקו"ש ח"ג ע' 805 ואילך; ע' 819 ואילך. במהדורא זו שולבו שני החלקים, בהתאם לסדר אמירתם, וכן ניתוספו עוד איהו ציוני מ"מ ע"י המו"ל, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

2) וישב לו, ט.
3) שמתחילים לקרוא ביום הש"ק זה, בזמן המנחה. – ולהעיר, שב' הפרשיות וישב ומקץ שייכות לחנוכה, כדאיאת בשל"ה (חלק תושב"כ ריש פרשתנו (רצו, א)), והובא בדא"ח (אוה"ת פרשתנו רסח, א). – מהנחה בלתי מוגה.

שחרית: כדאדמו"ר. קריאת התורה למנהגנו: כהן – "ביום השלישי... מלאה קטורת", לוי – "פר אחד... בן חלון", ישראל – "ביום הרביעי... בן שדיאור".

יום רביעי

כ"ז בכסלו, ג' דחנוכה

ניטל⁸¹, יום רביעי בערב: מה שנוהגים שלא ללמוד⁸² בליל⁸³ ניטל, ביאר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע הטעם, שהוא "כדי שלא להוסיף חיות" [ב'אותו האיש', שהוא זמן לידתו, ובההולכים בשיטתו עתה⁸⁴]. פעם אמר: "איני מחבב את המתמידים ששמונה

ואשר יקבע דירתו – באופן זמני – בפטרבורג (רשימת אדמו"ר מהור"י, ס' התולדות – אדמו"ר הזקן ח"ג עמ' 746). ובספר-השיחות תורת-שלום עמ' 84 איתא שיצא בנר החמישי. והשיב כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו: "ויש לומר, דבשניהם היו ענייני גאולה (גם כפשוטם) – הובא בלקוטי-שיחות כרך כה עמ' 399 הערה 44.

ואף בגאולתו הראשונה, י"ט כסלו תקנ"ט, היתה שלימות הגאולה (בנוגע אלינו) באופן ש'חזר לבורי' בימי חנוכה – שהרי ביום ג' דחנוכה חזר מפטרבורג לוויתבסק, כדאיאת בלקוטי-דיבורים עמ' 23 ('התוועדות' תשמ"ז ח"ב עמ' 95 ועמ' 101).

81) זמן לידת (ניטל=נאטאל ברומית) אותו האיש. (ניטל' רמז – להעדר. ו"א 'ניטל' מלשון נתלה) – לקוטי-שיחות דלהלן הערה 84.

82) גם חסידות אין לומדים. בשידור הרדיו בלילה זה, שהיה מיועד לשיעור התניא שנאמר ע"י הרה"ח ר' יוסף שי' ויינברג, הורה לו הרבי לספר סיפורים מרבותינו נשיאנו – כ"ז מכפר חב"ד' גיליון מס' 646 עמ' 15 (כאמור ב'רשימות' חורף תרצ"ה, חוברת קעט ס"ט: "גם דא"ח לא היה [אדניע] לומד [ב'ניטל']", וגם לא למיגרס", ולא כאמור ב'רשימות' ליל כ' כסלו תרצ"ג, חוברת קעא ס"ג, בשם אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, שאי-הלימוד בניטל אינו שייך ללימוד חסידות).

* כן רצוי שלא לערוך הלילה נישואין (ראשונים, ראה נטעי גבריאל הל' חנוכה, מהדורת תש"ס עמ' תיב), ושלא לכתוב סת"ם (מסתבר שהקונים אינם חפצים בה).

וראה בספר-השיחות תש"נ ח"א עמ' 192 ביאר מה שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע היה משחק (או מיינץ כיצד לשחק) שחמט בלילה זה. ומסיים, שידיעה זו מסייעת לנצל את הזמן בלילה זה כדי לצייר לעצמנו את פני קודשו של אדמו"ר נ"ע והתהגותו, כדי ללכת בדרכיו ואורחותיו אשר הורנו.

83) ראה להלן הערה 88.
84) לקוטי-שיחות, כרך ט"ו, עמ' 554.

בהדלקת הנרות אין מברכים 'שהחינו' (אלא-אם- כן זו ההדלקה הראשונה שלו השנה). מדליקים תחילה את הנר החדש, משמאל לנר שהיה אמש, וממשיכים משמאל לימין (וכן בכל הלילות). אחר הדלקת כל הנרות אומרים "הנרות הללו"⁷⁸.

יום שלישי

כ"ז בכסלו, ב' דחנוכה

שחרית: כדאדמו"ר. הלל שלם. חצי קדיש. קוראים לשלושה עולים בפרשת נשא: כהן – "ביום השני... מלאה קטורת", לוי – "פר אחד... בן צוער", ישראל – "ביום השלישי... בן חלון". וכיוצא בזה בשאר ימי החנוכה, קורא השלישי את היום הבא⁷⁹.

יום רביעי

כ"ז בכסלו, ג' דחנוכה

בו יצא לחירות אדמו"ר הזקן ממאסרו השני בשנת תקס"א⁸⁰.

בפתילות חדשות בכל יום, הנה עד שנת תשמ"ח הכינה את החנוכה הרבנית או אחד מהמשב"ק בית, ואח"כ – הר"ר שד"ב גאנבורג, ולא ידוע אם קיבלו הוראות מהרבי על כך (ראה במדור 'ניצוצי רבי' בגיליון זה).

78) ספר-המנהגים עמ' 70, מסידור אדמו"ר ז' ועוד.

79) אג"ק כרך י' עמ' רצו. ומשם נכנסה ההוראה ללוח כולל-חב"ד, ואחרי הפירסום שם – כתב הרבי באג"ק כרך טו עמ' כה: "וכן כתב גם הר"ב ש' נאה בלוח כולל חב"ד, שעברתי עליו. ופליאה מה גרם לספק בהנהגת חב"ד מפורסמת" (שגם בארה"ק מנהגנו כדעת הרמ"א ס' תרפ"ד ס"א, ושר"ת הצמח" צדק א"ח ס' סח. ואגב, לפלא שנשמטה ההוראה מספר 'שערי הלכה ומנהג'!) וראה 'התקשרות' גיליונות: תר"מ עמ' 14, תרמ"ג עמ' 16, שלמרות שזו אותה מחלוקת בסוכות כבחנוכה, הרי גם לאחר ההוראה בחנוכה לא הורה הרבי לשנות בסוכות, ואף לאחר שהזכיר אפשרות זו בשיחתו בשנת תשמ"ט, לא הניח לשנות מאומה בלוח כולל חב"ד.

80) החופשה השניה בשנת תקס"א היתה נצחון תורת החסידות ודרכי החסידות ביתר שאת ויתר עז מכמו שהיה בפעם הראשונה (בשנת תקנ"ט) – שאז היתה ההלשנה בעיקרה על אדמו"ר הזקן, וההלשנה בשנת תקס"א היתה בעיקרה על תורת החסידות. ספר-המנהגים עמ' 93, מלוח היוס"י עמ' ז, וקונטרס לימוד החסידות פרק ו, עיי"ש בארוכה.

בג' דחנוכה חופשה ניתנה לו להעתיק דירתו למעון פרטי,

בי"ע, את העניינים של יעקב, כמו שכתוב⁷ "אלה תולדות יעקב יוסף"⁸ - הוא סימן והוראה לבנים⁹.

ב. [.] אף-על-פי שהחלומות של פרעה באו בסיבת החלומות של יוסף, הרי הם מנוגדים במהותם: חלומות יוסף הם בקדושה, וחלומות פרעה הם בלעומת-זה. ולכן מצינו כמה חילוקים בסדר החלומות ובפרטיהם:

א) בחלומות יוסף - היה החלום הראשון אודות ענייני ארץ, "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה"¹⁰, והחלום השני - אודות "השמש והירח ואחד עשר כוכבים"¹¹, ענייני שמים. ואילו אצל פרעה היו שני החלומות אודות עניינים ארציים: חלום אחד היה אודות סוג ה"חיי" (פרות), והשני - אודות סוג ה"צומח" (שבלים), אבל לענייני שמים לא היתה לפרעה שייכות כלל.

ב) חלומות יוסף מתחילים מיד בעניין של עבודה - "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה". ולעומת זאת, בחלומות של פרעה לא מדובר אודות עניין של עבודה כלל.

ג) חלומות יוסף הם בסדר ד"מעלין בקודש"¹¹: תחילה החלום אודות ענייני ארץ, ואחר כך אודות "השמש והירח ואחד עשר כוכבים". ובפרטיהם: ההתחלה היא מ"שבלים", כפי שהם נפרדים זה מזה, ומהם נקשרים "אלוים" - מדברים נפרדים נעשה עניין של אחדות (בחלום הראשון); ועד שמגיעים לענייני שמים (שמש ירח וכוכבים - בחלום השני). וגם בגשמיות כפשוטו, הרי "אלוים" הם יקרים יותר מ"שבלים"; ואילו אבנים טובות ומרגליות, שהאור שלהם נלקח מהכוכבים¹², מורים על עשירות גדולה הרבה יותר מאשר "אלוים".

מה שאין כן חלומות פרעה - הנה בענייני ארץ

(7) פרשתנו לו, ב.

(8) ראה ביהא"ז לאדהאמ"צ ר"פ ויחי (ל, א ואילך). אוה"ת ויחי ד"ה בן פורת יוסף (שפ, א). ובכ"מ. ועייג"כ לקו"ש ח"ג ע' 831 ואילך.

(9) ראה ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. שם, יו"ד. אוה"ת ר"פ לך לך.

(10) וישב לו, ז.

(11) השייכות בזה גם לחנוכה (שחל ב'פ' וישב מקץ) - ראה שבת כא, ב. בדרושי חנוכה (בתו"א וכו').

(12) לקו"פ פ' ראה ד"ה ושמי דכרד (כז, טע"ב).

גופא היה הסדר ד"פוחת והולך"¹¹: החלום הראשון הוא אודות פרות - סוג החי, והחלום השני הוא אודות שבלים, שהם סוג נמוך יותר - צומח. והדבר בולט יותר, בהתחשב בכך שעל-פי הטבע צריך להיות הסדר תחילה שבלים ואחר כך פרות, כי, החילוק בין הפרות "בריאות בשר" לפרות "דקות בשר" שאודותם מדובר בחלום הראשון, תלוי במזון שמקבלים מהשבלים, אם הם "בריאות" או "דקות". ואם כן היה החלום השני צריך להיות תחילה. אבל כיוון שהסדר בלעומת-זה הוא באופן ד"פוחת והולך", לכן היו חלומות פרעה בסדר הפוך.

וגם כל אחד מחלומות פרעה היה באופן דפוחת והולך: בתחילה ראה "שבע פרות יפות מראה ובריאות בשר" ואחר כך "רעות מראה ודקות בשר"; שבלים "בריאות וטובות" ואחר כך "דקות ושדופות קדים". ויתירה מזה, כל כך הולך ופוחת בקליפה הטוב והיפה, עד שהפרות והשבלים היפות והטובות נבלעים לגמרי ("ותבלענה") על-ידי הפרות והשבלים הרעות והדקות.

וסדר זה היה גם בפתרון וקיום החלומות: תחילה היו שני השבע ואחר כך שני הרעב - "פוחת והולך", ועד כדי כך, ש"לא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא"¹³, היינו, שהשבע הקודם לא היה ניכר בגלל הרעב שלאחרי זה (ומה שלאחרי שני הרעב היו שוב שני שבע - לא נזכר הדבר בחלומות פרעה, כיוון שלא היה שייך אליו; הברכה של שני השבע שלאחרי זה באה על-ידי ברכת יעקב¹⁴).

ובכן, בעניינים אלו מתבטא כללות החילוק בין יהודי לאינו-יהודי, בין קדושה ללעומת-זה, כדלקמן.

ג. החלומות אודות ענייני ארץ בלבד או גם אודות ענייני שמים:

החילוק הכללי בין יהודי לאינו-יהודי, להבדיל, מתבטא בכך, שיהודי, גם בהיותו בעולם הזה, יש לו קשר עם שני העולמות, לא רק עם הגשמיות של עולם הזה, אלא גם עם הרוחניות של עולם הבא. וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר (בעת מאסרו ברוסיה בשנת תרפ"ז, כאשר אחד החוקרים איים על הרבי

(13) מקץ מא, לא.

(14) ראה פרש"י ויגש מז, יט.

יום שני,

כ"ה בכסלו, א' דחנוכה

תפילת ערבית:

בחנוכה יורד האבל לפני התיבה⁶⁶.
[אגב, בכל זמן שמתפללים בבית-הכנסת, מדליקים נרות בעמוד הש"ץ⁶⁷].

אין מפסיקים לפני שמונה-עשרה כדי להכריז 'ועל הניסים'⁶⁸. שכח לאומר, אם נזכר קודם "ה" של סיום הברכה, חוזר ומתחיל 'ועל הניסים', ואם כבר אמר "ה" - אינו חוזר⁶⁹. בברכת המזון, אם נזכר קודם "ה" של סיום הברכה, חוזר ומתחיל 'ועל הניסים', ואם כבר אמר "ה" - אינו חוזר, אך כשיגיע לפני "הרחמן הוא יזכנו"⁷⁰, יאמר "הרחמן

עמ' 1537 ועוד.

(66) ספר-המנהגים עמ' 8.

(67) ראה בס' 'משבחי רבי' עמ' 48, שהרבי אמר להרה"ח רי"ל שי' גרונה: "בכל פעם כשמתפללים - גם כשאין הש"ץ 'חיוב' - צריכים הנרות לדלוק!". בשו"ע הקצ"פ ס"פ כד כתב, שבאם אין הש"ץ 'חיוב' מדליקים רק שני נרות. אבל למעשה מדליקים תמיד ה' נרות גם לשבת ויו"ט וכו', ואולי מפני שה'חיובים' אומרים אז קדיש וע"ע.

(68) ונהגו לסמן זאת בטפיחה על השולחן וכדומה, כמו בייעלה ויבוא' ויטל ומטר'.

(69) ובט"ז סי' תרפ"ב ס"ק ג' וא"ר שם ס"ק ב' כתבו שכל שכן שמי ששכח בתפילה יאמר קודם יהיו לרצון האחרון 'יהי רצון מלפניך שתעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתניהו...".

(70) סידור יעב"ץ (בהוצאת אשכול ח"א עמ' תסה), שלחן שלמה וערך השלחן סי' תרפ"ב ס"ג (וכ"מ ביד אפרים וכו' שבהערה הבאה), וכ"כ בקצות השלחן סי' מז בבדי השלחן ס"ק יח כ'מנהג העולם'. וסיים 'ומסידור הנוסח שאומרים תחילה זונאמר אמן', משמע ששם הוא סיום ברכת הרחמן'. וכוונתו כנראה לשלול את המובא בלוח א"י בשם האדר"ת לומר זאת מייד אחר 'אל יחסרנו' שלדעתו שם הוא סיום הברכה (הובא גם בנטעי-גבריאל הל' פורים פרק עה הע' ח), משא"כ לדין שאין עונים שם אמן, סיום הברכה הוא ב'זונאמר אמן' (כמ"ש באג"ק ח"ז עמ' רחא [אבל שם כתב רק שסומכים על אמן זו, ולא דקאי על כל הברכה, דאל"כ מדוע 'אין יכול לגזור אומר זאמרו אמן' (בברכת בעה"ב, כדברי שו"ע אדמוה"ז שם ס"ה מהמ"א שם)]. וראה בטור סו"ס קפט 'נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב 'הרחמן' בכמה גווני', משמע שטרם נסתיימה הברכה. וראה בשו"ע אדמוה"ז שם סוס"ז, ולכן אומרים שם 'על הניסים'. אלא שהקצות השלחן בעצמו פסק לעיל ס"ב (מחיי אדם מז, א) שיש לענות אמן אחר 'אל יחסרנו', וצ"ע. כן צע"ק מדוע לא נאמר שסיום הברכה הוא ב'זאמרו אמן'

הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, כימי...⁷¹.

תפילת שחרית:

נוהגים להדליק נר חנוכה בבית-הכנסת (מקומם ככליל אמש) בלא ברכה, לפחות עד אחר התפילה⁷². גם כעת מדליקים על-ידי שמש⁷³.

אין לרדלג לכתחילה 'ועל הניסים' כדי לענות 'קדושה' ו'מודים'⁷⁴.

אבל אינו עומד כשליח-הציבור לאמירת הלל⁷⁵. לאחר הלל, חוזר האבל לעמוד, לאמירת חצי קדיש. אין מתענים בחנוכה, אפילו חתן ביום חופתו⁷⁵.

שחרית. לאחר חזרת הש"ץ: הלל שלם (כל ימי החנוכה), חצי קדיש. מוציאים ספר-תורה וקוראים לשלושה עולים (בפרשת נשא, במדבר ז, א"י): כהן - 'ויהי ביום כלות משה... לחנוכת המזבח'; לוי - עד 'מלאה קטורת'; ישראל - עד 'נחשוך בן עמינדב'. מכסים את ספר-התורה ואומרים חצי קדיש. הגבהה וגלילה. וממשיכים כסדר: אשרי, ובא לציון, קדיש תתקבל, בית יעקב⁷⁶ וכו' עד סיום התפילה.

הדלקת נר שני:

כ"ק אדמו"ר מהור"י צ" לא הקפיד להחליף את הפתילות בכל יום⁷⁷.

בסוף כל בקשות 'הרחמן', ונסמך על האמן' שאומרים עליו. (71) רמ"א סי' תרפ"ב ס"א. ובראש-חודש, יקדים לה 'הרחמן הוא יחדש' משום דתדיר קודם - יד אפרים, משנ"ב וכה"ח שם.

(72) נסמן בנטעי גבריאל פ"מ ס"ח.

(73) ראה טעמים לזה ב'שערי הלכה ומנהג' שם עמ' רעו.

(74) מכוון שהוא סיום תפילת שמו"ע, שו"ע אדמוה"ז סי' נה ס"ד.

(75) שו"ע רמ"א סי' תקע"ג. והסופת לשו"ע אדמוה"ז סי' תר"ע ס"ה. לוח כולל-חב"ד.

(76) סידור אדמוה"ז אחרי הלל. וראה שער הכולל פי"א סכ"ג.

(77) 'התועודיות' (טו) תשט"ז ח"א עמ' 303, עיי"ש הטעם. בקונטרס 'ברוך שעשה ניסים' חנוכה תשי"א, שבו נדפסו מנהגי חנוכה לראשונה, כתב הרבי: "נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות. וי"א דאין חוששין לזה, ואדרבה הישנות נוהגין יותר לדלוק. ולע"ע, לא יכולתי לברר מנהג רבינו בזה" משמע, שאם יתברר מנהגו - יזכרע הספק, והנה התברר. ולפלא שבס' המנהגים, שנדפס בשנת תשכ"ו, נתקט משם ללא שינוי [ולא ידוע שהכניסו את אז השיחה הנ"ל כלל], למרות האמור באותה שיחה. ומה שהרבי נהג (עכ"פ בשנים האחרונות) להדליק

הן לנשים והן לטף, בניס ובנות⁴⁸ (בכל המוסדות יש להתוודע עם התלמידים לפחות פעם אחת, ובמוסדות שלומדים בהם בחנוכה - להתוודע כמה פעמים. ההתוודעות - בזמן הדלקת הנרות, לומר דבר תורה מעניינא דיומא, ואחר-כך שאחד הילדים ידליק נר חנוכה לכולם. וכן יחלפו אז דמי חנוכה לתלמידים⁴⁹). ולספר בהן אודות נס חנוכה והלקחים שיש ללמוד ממנו. תחילה לערוך מסיבה כללית לכל הסוגים, בהשתתפות המשפיע, הרב וכיו"ב, ואחר-כך מסיבה פרטית לכל סוג בנפרד, במירב המקומות, כדי שיוכלו הכול להשתתף. וכן בקשר לילדים⁵⁰.

דמי חנוכה⁵¹:

הרבי הורה להשתדל לתת מעות-חנוכה לילדים ובנים ובנות⁵², הן קטנים והן גדולים⁵³. וכן היה אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע נותן לבנותיו, גם אחרי הנישואין, וגם לחתניו⁵⁴ על-כל-פנים פעמיים במשך ימי חנוכה, ומה טוב - מצד התגברות חושך הגלות, כולל ובמיוחד בנוגע להידרדרות מצב החינוך - להוסיף ולהרבות באור וקדושה, ולתת דמי חנוכה גם ככל יום, חוץ מבשבת (גם לא בדבר המתור - גזירה כו') והוספה מיוחדת - כפליים, או ג' פעמים ככה - בליל הרביעי או החמישי⁵⁵.

48) "ולחעיר, שענין זה שייך גם למנהג נתינת דמי חנוכה: (א) נתינת דמי חנוכה פועלת **שמחה**. (ב) כשמודיעים על חלוקת דמי חנוכה - מתקבצים רבים, וכשמוסיפים בדמי חנוכה, נוספים עליהם" (סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 165 הערה 105).

49) שיחת ש"פ וישב תשל"ד ס"ה (הנחת הת' בלתי מוגה שיחות-קודש תשל"ד ח"א עמ' 196).

50) ע"פ שיחת ש"פ וישב תשל"ג ס"ב (בלתי מוגה - שיחות-קודש תשל"ג ח"א עמ' 209) ושיחת ש"פ וישב תשל"ז סל"א (כנ"ל - שיחות-קודש תשל"ז ח"א עמ' 358).

51) תוכנס - [לא לשמח בלבד, אלא] ענין החינוך, מתן 'פרס', כ'מיקדמה' לעודדים שיוסיפו יותר בלימוד התורה (התוועדות) תשמ"ח ח"ב עמ' 65; להראות שגם הממון נהפך לרוחניות על-די שמשמש לעניינים כשרים ובפרט לענייני קדושה (לקו"ש ח"י עמ' 290); ובמיוחד - לחנכם להרבות בצדקה (התוועדות) תשמ"ט ח"ב עמ' 63.

52) סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 210.

53) שם, עמ' 199.

54) סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 163, נדפס גם ב'שערי הלכה ומנהג' או"ח ח"ב סי' רפג.

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע נתן גם לנכדותיו, שיחת נר ה' דחנוכה תשל" (בלתי מוגה) בסופה.

55) לקיים מנהג כ"ק אדמו"ר מהורש"ב, המובא בהיוס"ם,

הנשואים - יבקשו האישה מהאשה, והאשה מהאישה, וכיוצא בזה בנוגע לזקנים וזקנות, לסייע להם כ'מעות חנוכה' לעשות מביית 'בית חב"ד'⁵⁶. אלה שלא קיימו מנהג זה בשלמות, ישתדלו להשלים בימים הסמוכים לחנוכה, וכל המקדים הרי זה משובח⁵⁷.

יש לחלק דמי-חנוכה לכל התלמידים, ואפילו למי שספק אם הוא בגדר תלמיד - ולו על-שם העתיד. ואולי זה גופא יסייע שיתקרבו בהקדם⁵⁷.

חינוך:

מנהג ישראל⁵⁸ לשחק ב'סביבון', וידוע מנהג בני-ישראל לכתוב על ה'סביבון' את האותיות נ"ג-ה"ש, ראשי-תיבות: "נס גדול היה שם"⁵⁹, ובכמה מקומות עורכים 'הצגות' הקשורות עם סיפור פרשת ימי חנוכה, מתחפשים ל'חשמונאים' וכו' (כמובן - ובפרט בקשר לבנות - הכול באופן של צניעות ועל-פי הוראת חכם), וכן ימי החנוכה מסוגלים ביותר לארגון כנסים לילדי-ישראל - צבאות ה'⁶⁰.

צדקה:

נוהגים להרבות בצדקה בימי חנוכה⁶¹, ו"אנו מחוייבים בימי חנוכה... גמ"ח בממון וגוף"⁶². עורכים מגבית של צדקה, וזה הזמן המתאים להשלים את מגביות הצדקה של כל חודש כסלו⁶³, ובפרט ביזאת חנוכה⁶⁴.

בעניין המגביות לצדקה בימי סגולה, הודיע הרבי פעמים רבות, שעל כל אחד ואחד להתעורר ולנדב כדבעי מעצמו, גם בלא שיוכירוהו על כך⁶⁵.

כח כסלו - סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 163, וסה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 194. 'שערי הלכה ומנהג' ס.

56) 'התוועדות' תשמ"ז ח"ב עמ' 132.

57) אג"ק כרך כא עמ' קצה, וראה בספר 'היכל מנחם' ח"ב עמ' קצג.

58) גם בבית רבותינו נשיאנו - 'התוועדות' תשמ"ז ח"ב עמ' 185.

59) ראה בנייששכר מאמרי חודש כסלו-טבת מאמר ב' (מו, ב). סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 360 הערה 32.

60) 'התוועדות' תשמ"ב ח"ב עמ' 545.

61) ספר-המנהגים, עיי"ש בהערה, ובלקו"ש ח"ה עמ' 443 בהערות.

62) פרי-מגדים שם, הובא ונתבאר בלקו"ש הנ"ל.

63) 'התוועדות' תשמ"ז ח"ב עמ' 204 ועמ' 215.

64) לקו"ש ח"ה עמ' 444.

65) 'התוועדות' תשמ"ה ח"א עמ' 652, ח"ב עמ' 1169, ח"ג

באקדח): אלו שיש להם אלילים רבים ועולם אחד, פוחדים מאקדח; אבל מי שיש לו א-ל אחד ושני עולמות, אין לו מה לפחד¹⁵. - אין הכוונה שליהודי יש שני עולמות בזמנים שונים, אלא גם בהיותו בעולם הזה קשור הוא עם עולם נעלה ורוחני. והסדר של התקשרות זו הוא מלמטה למעלה: "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"¹⁶ - סולם העבודה של יהודי מתחיל מעניינים תחתונים, "ארצה", ומזה הוא מגיע עד למדרגות הרוחניות היותר נעלות - "השמימה". וכיוון שכל ענייני התורה הם בדיוק וכל פרט

מהם הוא הוראה¹⁷ בעבודה, הרי מובן, שהתוכן הוה בשני החלומות של יוסף, אף שמדברים אודות שני עולמות נפרדים, ארץ ושמים - מהוה הוראה ליהודי שעליו לעשות משני העולמות, גשמיות ורוחניות, דבר אחד; לא זו בלבד שהגשמיות של יהודי אינה צריכה להפריע לרוחניות, אלא היא צריכה גם לסייע בעבודה, ועד שמהגשמיות תהיה רוחניות¹⁸.

(מה שכתוב בזהר¹⁹ "תוקפא דגופא חולשא דנשמתא" היינו, שהתוקף של הגוף הוא החלישות של הנשמה - אין הכוונה לבריאות הגשמית של הגוף, אלא לתוקף התאוות והלהט בעניינים גופניים. אבל בריאות הגוף כשלעצמה - הרי אדרבה, זהו דבר המוכרח לעבודת השם, כמו שכתב הרמב"ם²⁰:

15) ראה ביוגרפ' של הרבי מליובאוויטש (מהוריי"צ) ע' 10 (סה"ש תש"א ע' 15). וראה גם תר"מ ח"ט ע' 98. וש"נ.

16) ויצא כה, יב.

17) זח"ג נג, ב.

18) עייג"כ 'היום יום' כז אלול.

19) ראה זח"א קפ, ב. שם קמ, ב. ד"ה ויאמר משה תש"ט (סה"מ תש"ט ס"ע 63). וראה גם תר"מ ח"כ ס"ע 312 ואילך. ועוד.

20) הל' דעות רפ"ד. - כן הוא בכל דפוסי הרמב"ם שראיתי, והל' צ"ע. ולכאורה ברור, אשר יש כאן השמטת המרפסים הראשונים (ונמשכו אחריהם המול"ל שלאח"ו מבלי לשים

"היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת וידיעת) השם הוא").

וענין זה, שכל העניינים הגשמיים, כמו אכילה ושתיה וכללות החיים, הם בשביל רוחניות, בשביל לעבוד את ה' - ישנו בטבע של כל יהודי, אפילו אנשים פשוטים. וכידוע הסיפור²¹ מכ"ק אדמו"ר מהר"ש (בשייכות לוויכוח בין כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע עם אחיו רז"א, בהיותם ילדים קטנים, אודות מעלתו של יהודי על אינו-יהודי): אדמו"ר מהר"ש שאל את בן-ציון המשרת: "בן-ציון, אכלת היום?", וענה

כאשר נופל לאדם רעיון שיוכל לקבל השפעות מסויימות ללא עבודה, - עליו לדעת שרעיון זה בא מנפש הבהמית, מלעומת-זה, ששם אין הכרח בעבודה

המשרת: "כן". ושאל אותו אדמו"ר מהר"ש: "אכלת היטב?", וענה: "מה פירוש טוב, הנני שבע, ברוך השם". והוסיף הרבי לשאול: "ובשביל מה אכלת?", וענה בן-ציון: "כדי לחיות". "ובשביל מה הנך חי?" שאלו הרבי - וענה בן-ציון: "כדי שאוכל להיות יהודי ולעשות רצון ה'", ונאנח המשרת באומרו זאת. ואחר כך אמר אדמו"ר מהר"ש לבניו: "הנכם רואים, יהודי, בטבעו, אוכל בשביל לחיות, וצריך לחיות כדי שיוכל להיות יהודי ולמלא ציווי ה', ומפסיד באנחה,

לב לזה. ובפרט שבהל' דיעות מעטים המעיינים), וצ"ל: מדרכי עבודת השם הוא. ובא בהמשך למש"כ שם בסוף הפרק שלפנ": "ישם על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי כו' נמצא המהלך ברוך זה כל ימיו עובד את ה' תמיד כו' שיהי' גופו שלם לעבוד את ה' כו'. ועל זה כותב וממשיך ברפ"ד: הואיל (כפי שביאר לעיל) והיות הגוף בריא ושלם מדרכי עבודת השם הוא כו', או שצ"ל: מדרכי ידיעת השם הוא - וע"פ מה שמסיים שם ומביא רא"י: שהרי כו' שייכן או ידע מדיעת הבוה. - ולא מצאתי במפרשי היד שיעמדו על זה (אג"ק ח"ז ע' צט. וראה גם חט"ז ס"ע סב ואילך. תר"מ ח"ז ע' 107 הערה 9).

21) לקו"ד ח"ג תכא, א ואילך. סה"ש תרצ"ו ע' 139. תש"ג ע' 72 ואילך. תש"ד ע' 121. קובץ מכתבים לתהלים אהל יוסף יצחק ע' 216 ואילך. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ז ע' עא ואילך.

בהרגישו שעדיין אין זה על טהרת האמת.²² וכיוון שבכל העניינים הגשמיים יש ליהודי כוונה ורצון לרוחניות - הרי הם נעשים רוחניות, כמאמר הכעל שם טוב²³: "במקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא".

ד. הדגשת עניין העבודה בחלום יוסף: החילוק הכללי בין קדושה לקליפה הוא - שענייני קליפה הם לא דווקא על-ידי עבודה: "אשר נאכל במצרים חנם²⁴ - במצרים, קליפה, נותנים לאכול חנם", ללא עבודה של קיום המצוות²⁵; אבל בקדושה אין "נהמא דכיסופא"²⁶, כל המשכה והשפעה מלמעלה באה על-ידי עבודה. וטעם הדבר:

ההשפעות בקדושה - כיוון שנמשכות מהקב"ה לבני-ישראל (והרי הקב"ה הוא שלם בתכלית, והוא עצמו התכלית שלו; וגם נשמה, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"²⁶, הרי התכלית שלה היא בעצמה, ולא באיזה דבר אחר²⁷, ולכן גם ההשפעות) הם בתכלית השלימות והטוב, ולכן בהכרח שיבואו דווקא על-ידי עבודה, בכדי שלא יהיו בכחינת "נהמא דכיסופא", שאו אין זה תכלית הטוב²⁸.

מה שאין כן בלעומת-זה, בקליפה, שבה עצמה אין שום תכלית, וכל מציאותה טפלה לעניין אחר - הרי גם בשביל ההשפעות שלה אין צורך בשלימות של עבודה, אלא הם נשפעים "חנם", כיוון שבלאו הכי אינם מציאות.

ה. וכן הוא גם בחילוק שבין "מעלין בקודש" ל"פוחת והולך", שבזה מתבטא החילוק שבין

22) סה"מ קונטרס ח"ב תט, ב. וראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סמ"ח. ו"ש.

23) בהעלותך יא, ה.

24) ראה ספרי ופרש"י עה"פ. ובפרט לש"ס דילן (יומא עה, א) "מהפקירא". וראה ג"כ זב"ח צ"ב קכח, א.

25) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקרות צו ז, רע"ד. ובכ"מ.

26) תניא רפ"ב.

27) וכשם שלמעלה אין כח חסר פועל (ראה פרדס שי"א פ"ג), כך גם הנשמה יש לה את כל השלימות גם בפועל, אלא שהיא בהעלם, וצריכים לגלות זאת, וגילוי זה צריך לבוא ע"י עבודה דוקא (מהנחה בלתי מוגה).

28) ראה גם תר"מ ח"ב ע' 126. ו"ש"ו.

קדושה ללעומת-זה:

קדושה - יש לה קיום נצחי, ואין בה שינויים. השינויים בקדושה צריכים להיות רק באופן של הוספה ועליות - "מעלין בקודש", "לכח מחיל אל חיל"²⁹, וכיוון שהם תמיד רק למעלות, הרי באמת אינם שינויים.

(יתירה מזה: אפילו מה שכפועל יש לפעמים ירירות אצל יהודי, ועוד: מה שבכנסת ישראל (ספירות המלכות) יש ירירות (לפעמים עולה ולפעמים יורדת)³⁰ - אין אלו שינויים בהחלט, כי, הרצון של יהודי אפילו למה³¹ הוא תמיד אותו רצון, ועוד, שהוא תמיד באמנה אתו³² - לקיים תורה ומצוות ולהעלות בקודש. ועל אחת כמה וכמה בספירת המלכות, הרי הכוונה בירידות היא תמיד בשביל תכלית העלייה שתהיה לאחרי זה - "מנוחה לחיי העולמים"³³, וכיוון ש"במקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא", הרי כל הירידות, בפנימיות, אינם שינויים, אלא אדרבה - "מנוחה", היפך השינוי, בהתאם לרצון והכוונה שבהם).

אבל בקליפה יש סדר של שינויים, ובאופן ד"פוחת והולך". וטעם הדבר, כאמור, כיוון שהקליפה אינה מציאות לעצמה, כל מציאותה היא רק בכדי לנסות את האדם ולעורר אצלו כוחות עמוקים יותר של קדושה. וככל שהאדם מתגבר ומתעלה בעבודתו, הולך ומתמעט הצורך בניסיון, ובמילא גם מציאות הקליפה הולכת ונחלשת, "פוחת והולך", כמאמר רז"ל³⁴: "כשזה קם זה נופל".

וזהו גם כללות החילוק בין "פרי החג", ש"כנגד שבעים אומות"³⁵, שהם "מתמעטין והולכין"³⁶, ובין נרות חנוכה, קדושה, שבהם הוא הסדר ד"מוסיף והולך", "מעלין בקודש"³⁷.

29) תהלים פד, ח. וראה ברכות ומו"ק בסופן.

30) הוספות לתו"א (ק"ח, א).

31) פ"א"כ בקליפה - דרך בשרשן לשם שמים נתכונו (לקר"ה חוקת סב, א).

32) ראה רמב"ם הל' גירושין ס"פ"ב. תניא ספכ"ד.

33) תמיד בסופה.

34) פרש"י תולדות כה, כג. וראה תניא פי"ג.

35) סוכה נה, ב. הובא בפרש"י פינחס כט, יח.

36) שם מז, א. הובא בפרש"י שם.

37) כדעת בית הלל, שהלכה כמותם (מהנחה בלתי מוגה).

מעט' שלהם בחנוכה³³.

הנרות יעמדו בשורה ישרה ולא בעיגול. כמו-כן לא יהיה נר יוצא ונר נכנס, ולא אחד גבוה ואחד נמוך (הקובע לעניין זה הוא גובה השלכת). חייב להיות הפסק בין נר לנר, כדי שלא יתקרכו השלכות זו לזו וייראו כמדורה. כמו-כן יש להרחיק את החנוכיות של בני הבית זו מזו, כדי שיהיה היכר לכל אחת מהן לחוד³⁴.

מדליקים כשהחנוכיה מונחת במקומה, ומשאירים אותה במקומה כל משך הזמן שעליה לדלוק³⁵. התחלת ההדלקה היא לאחר סיום כל הברכות. מדליקים בשמן זית, וה'שמש' הוא גר-שעווה³⁶. מתחילים להניח את הנרות בקצה הימני של המנורה³⁷.

אמירת 'הנרות הללו' - לאחר גמר כל ההדלקה³². מתעכבים סמוך לנרות כחצי שעה³⁸. מדליקים שידלקו הנרות חמישים דקות לכל הפחות³⁹.

נר שכבה בתוך שיעור זמן דליקתו - חוזרים ומדליקים אותו, ללא ברכה³².

אחר שיעור זה - רשאים לטלטל את החנוכיה גם אם הנרות דולקים עדיין³².

אחר שיעור זה - רשאים לעשות מלאכה⁴⁰ שלא

33) סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 162. וכיוון שמדובר בבית אחד,

מדליק בעליה בבית במקום המרכזי, והילדים רשאים להדליק בחדרם, בקלחומר מהאמור בהערה 31.

34) דרכי-משה והג"ה סי' תרע"א ס"ד ובאחרונים, וראה אנציקלופדיה תלמודית ערך 'חנוכה' עמ' שלו.

35) שו"ע תרע"ה ס"א, ובמשנ"ב ס"ק ו.

36) ספר-המנהגים, שערי הלכה ומנהג' שם, ועיי"ש הטעם.

37) ספר-המנהגים מסידור אדמו"ה, ושם נסמנו מקורות נוספים.

38) ספר-המנהגים שם, ע"פ האחרונים סי' תער"ב ס"ב. וכדלהלן - יש לעסוק באותה שעה יחד עם בני ביתו בתורה או בשמחה של מצווה.

39) ספר-המנהגים שם, ועיי"ש הטעם (וראה דיון בזה בהתקשרות גיליון רפג עמ' 15 וגיליון רפח עמ' 19). ולמעשה, מדליקים בזה בלא פלוג גם כשמדליקים אחר צאת-הכוכבים, כגון במוצ"ק או כשמדליקים באיחור.

40) מהלשון ספר-המנהגים "עושים מלאכה" (ולא "עושות" או "הנשים עושות") משמע לכאורה שלפני שיעור זה גם האנשים אינם עושים מלאכה, ע' ס' חסידים סי' קכא וס' 'מהר"ל - מנהגים' עמ' תט. אבל ראה בהשלמה לשו"ע רבנו סי' ע"ת

כנגד הנרות, וגם ביום הראשון והשמיני³². * בימי החנוכה צריכה להיות הוספה מיוחדת גם בלימוד התורה. כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע היה יושב אחרי הדלקת נר חנוכה בסמיכות לנרות, ולומר תורה⁴¹.

יש אמרים שיש לאכול בחנוכה מאכלי חלב וגבינה, זכר לנס שהיה על-ידי יהודית, בתו של יוחנן כהן-גדול⁴².

מנהג ישראל (תורה היא) לאכול מאכלים שעשויים בשמן, לזכר נס השמן⁴³.

התועודות:

מלבד ההתועודות עם בני הבית והקרובים ביותר (כנהוג אצל רבותינו נשיאינו⁴⁴), כדאי ונכון שבמשך ימי חנוכה ובכל יום ויום⁴⁵ יערכו בכל מקום ומקום - בחוג המשפחה⁴⁶, וכן בבתי-ספר, במקומות עבודה וכו', לפי תנאי המקום והזמן - התועודות ומסיבות של שמחה בענייני דיומא⁴⁷, הן לאנשים,

ס"ו ס ד שהבין שזו רק משמעות, וכשאר הפוסקים שהביאו זאת, גם היא תלה זאת במנהג בפועל. וכיוון שבכל הידוע לא נזכרו ביה רבותינו ואנ"ש (הרה"ח ר"ל ש' גרונר, וגם בלוח כולל-ח"ב ד' כתב זאת רק לשם), ניתן לכל היותר לדייק שהרבי לא שלל מנהג זה (אלה הרוצים להחמיר על עצמם), אבל לא שעשהו "הוראה לרבים".

מהות המלאכה לא נתפרשה (מלבד איסור כיבוס ותפירה בכף-חיים שם ס"ק ט'), ומסתבר שלא לאסור לפחות מלאכת אוכל נפש וכל מה שמותר בחו"מ, ע"ד האמור בשו"ע רבינו ס"ו רנא.

41) 'התועודות' תשמ"ב ח"ב עמ' 599 ועמ' 618. ובשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה ס"ט (מוגה), שיחות-קודש תשל"ה ח"א עמ' 284), שמיד לאחרי ההמתנה ע"י הנרות ישב ללמוד שיעור גמרא.

42) הוספות לשו"ע אדמו"ה סי' תרע"ב ס"ג, מהרמ"א שם. 43) סה"ש תשנ"ב ח"א עמ' 196 הערה 26.

44) היום-יום, כח כסלו. ובניאר הרבי, שזה צ"ל לא בדרך אגב, כדי 'לצאת-ידי-חובתו', אלא בהתלבשות ובהכנה מקודם ובסבר-פנים-יפות, שאו יתקבלו דבריו (תורת מנחם תשי"ח כרך א (כא) עמ' 295).

45) לקו"ש כרך כה עמ' 401. וראה התועודות תש"ו ח"ב עמ' 186 ואילך, ש'שמחה פורצת גדר' של חושך העולם, עיי"ש.

46) כמנהג רבותינו נשיאינו, היום-יום כח כסלו.

47) לנהוג כ'מהדרין מן המהדרין' גם בענין זה, וכמנהג שהביא הרמ"א (תר"ע ס"ב) לומר שירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם (סה"ש תשמ"ט ח"א עמ' 122), כדעת הרמב"ם שימי חנוכה הם 'ימי שמחה והלל' (סה"ש תשנ"ב ח"א עמ' 207).

מגיל רך ביותר²⁰.

הנהגת בית הרב, שהנשים והבנות (ככל גיל) לא הדליקו נרות חנוכה, אלא יצאו בזה עלידי אביהן, ואחר כך - בעליהן²¹.

כשכ"ק אדמו"ר מהורש"ב היה עוזב את ביתו לפני חנוכה, היה מצווה לזוגות הרבנית שתדליק את החנוכייה בעצמה (אף שאת הברכות היתה שומעת מאחד הגברים)²².

מעמידים את החנוכייה על כיסא, מעל שלושה טפחים (24 ס"מ) - ואין מדייקים שיהיה למעלה משבעה טפחים או סמוך לשלושה טפחים²³, אך לא מעל עשרה טפחים (80 ס"מ)²⁴. ה'שמ' קצת

20) כך הנהיג הרבי בשנים האחרונות, ראה 'שבח המועדים' (מהדורת תשנ"ג עמ' 101), 'התקשרות' גיליון ח"י עמ' 14 הע' 11, ושי"ו. ומשתדלים לחנכם עם כל ההידורים (ע' לקו"ש ח"י ב' עמ' 251).

21) ספר-המנהגים, עיי"ש. לקו"ש חלק ל' עמ' 312. וראה בגיליון תנש"א 'מבצע חנוכה' הערה 1. ועל-אף האמור ב'שולשלת היחס' שבראש ס' 'היום יום' מהדורת תשנ"ה עמ' 34, על שנת תשמ"ח (מוגה); שהרבי 'מעורר שכל ילד/ה ידליק נרות חנוכה בפתח חדרו', והכוונה להנדפס ב'משיחות ש"פ וישב, כ"א כסלו" ס"י (סה"ש תשמ"ח ח"א עמ' 162), הנה הרבי נשאל על כך כמה שאלות, והק: "האם גם הבנות צריכות להדליק?", והשיב: "יש לעיין ולבדוק בכל מקום לגופו של עניין את התוצאות בפועל, באיזה אופן יוסיפו בחינוך" (שיחת כ"ד כסלו בעת ה'יחידות' לאורחים ס"ו, התוועדות תשמ"ח ח"ב עמ' 91, בלתי מוגה).

ולמעשה, המשיך הרבי לציין את 'מנהג בית הרב' שהבנות אינן מדליקות, גם בשנים הבאות - 'סה"ש תשנ"ג ח"א עמ' 194 הערה 84, וכן בסה"ש תנש"א ח"א עמ' 165 הערה 110. וראה שיחות קודש תשל"ה ח"א עמ' 34. ראה גם אנציקלופדיה לתלמודית ערך 'חנכה', כרך טז עמ' רמח ררנב, ובהמצויין שם. 22) לקוטישיחות חלק ל' שם. ועיין במשנה-ברורה ס' תרע"ה ס"ק ט.

לכאורה צ"ע, ע"ד אדמו"ה (קו"א ס' ערב ס"ק ב, ובכ"מ), שהודיע לברך - לא יתן לאחר לברך עבורו. ואולי הו"ע פרטי שלה, שלא רצתה לברך במקום בעלה, וא"כ אין זו הוראה לאחרות.

23) ספר-המנהגים. לענין ג' טפחים ועשרים אמה - נחשב הגובה לפי השלחבת, ולענין עשרה טפחים - לפי **בסיס הנרות**, ובכל אופן, לא לפי בסיס החנוכייה (ראה שו"ת מנחת-יצחק ח"ו ס' סה אות ב' ושי"ו).

24) שו"ע ס' תרע"א ס"ו.

למעלה²⁵ מן הנרות²⁶.

"קרה שהיה צריך לטלטל את המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר כדי שיוכל להדליק הנרות, ואחר-כך היו מעמידין אותה במקומה. ובכל-זאת בירך בעצמו והדליק"²⁷.

אין מדליקים נר חנוכה מנר חנוכה אחר, אלא מהשמש או מנר של חול²⁸.

מנהג רבותינו נשיאינו שהיו מדליקים נר חנוכה בפתח אחד החדרים ולא על החלון²⁹, משמאל הנכנס, דהיינו מול המזווה, לקיים "כדי שתהא מזווה מימין ונר חנוכה משמאל, ונמצא שהוא מסובב במצוות"³⁰. צריך להדליק את הנרות בבית שבו האדם אוכל בקביעות, ויש להעדיף את מקום האכילה על מקום השינה. ההולך לאכול באקראי בבית חברו, צריך לחזור לביתו ולהדליק שם³¹.

מניחים את החנוכייה סמוך לעובי מזוזת-הפתח, בחלל פתח החדר, ואין מדייקים אם הנרות מונחים מזוהר למערב או מצפון לדרום³².

כראי ונכון שהילדים ידליקו נר-חנוכה בפתח חדרם הפרטי ואם תנאי המקום וכללי הבטיחות מאפשרים זאת, ויש בזה גם מעין חינוך 'מקדש'

25) חשוב שהשלחבת תהיה למעלה מזו של שאר הנרות. ראה משנה-ברורה ס' תרע"ג ס"ב.

26) ספר-המנהגים, שו"ע ס' תרע"ג ס"א בהג"ה ונו"כ. רבים מאנ"ש אינם מקפידים שיהיה השמש זזוקא "מעמל", ומניחים אותו בצד, בנפרד (על גבי פמוט וכדומה, ויש מניחים משמאל למנורה) ו"א שכך נהגו רבותינו.

27) ספר-המנהגים שם. ומשמע, שלדעת הרבי טילטול **טפח** מהווה הוזה (בשו"ת שצויינה שם לא הוגדר המרחק כלל). וע' 'שערי הלכה ומנהג' או"ח ח"ב ס"ע רי. חו"מ ס' קצח ס"ב.

28) שו"ע ס' תרע"ד ס"א בהג"ה.

29) לקו"ש ח"ה עמ' 456, ועיי"ש.

30) ס' תרע"א ס"ז, לבוש וט"ז שם. 31) רמ"א ס' תרע"ז ס"א, ט"ז ומ"א שם. בענין פנימיות של ישיבות ומוסדות חינוך, בס' 'חובת הדר' (עמ' קו) כתב שהתלמידים כבני-בית וחובתם מדינת בחדר האוכל, ואם ירצו - יכוונו שלא לצאת בהדלקה שבחדר האוכל ואז ידליקו בברכה בחדר השינה. ובשו"ת אגרות-משה (או"ח ח"ד ס' י' ע' אות ג' ויו"ד ח"ג ס' י' יד אות ה) ומנחת-יצחק (ח"ו ס' י' מה) כתבו שכן הדין עליהם להדליק בחדר השינה כיוון שרק הוא מיוחד לכל אחד מהם. ועליהם להסדיר תור לשמירה מפני סכנת דליקה ח"ו.

32) ספר-המנהגים.

1. [...] ובפרטיות יותר:

כמה מתבטאת העבודה? - בכך ש"מאלמים אלומים": השבלים שמהם קושרים את האלומים, כל אחת מהם גדלה במקום (וגומא) בפני עצמו, והם נפרדים זה מזה. ועבודת האדם היא - ללקט ולאחד אותם "אלומים"³⁸. והיכן נעשית העבודה - "בתוך השרה".

וההוראה מזה: נשמתו של יהודי יורדת למטה ב"שרה", עולם הזה, שהוא מקום של פירוד³⁹, קליפות

וסטרא אחרא ("עשו גו' איש שדה"⁴⁰), ומתלבשת בגוף ונפש הבהמית, שהם יש ומציאות בפני עצמו, והעבודה ב"שרה" היא - לבטל את הישות והפירוד שבאים מצד הגוף ונפש הבהמית, וללקט ולאחד את כל כוחותיו לעבודת ה' - "מאלמים אלומים".

ולאחרי העבודה ד"מאלמים אלומים בתוך השרה", צריכה עוד להיות העבודה ד"ותשתחווין לאלומתי"⁴¹ - השתחוויה וביטול ל"אלומה" של יוסף הצדיק:

כל בני-ישראל הם 'קומה אחת שלימה'⁴¹. וכשם שבקומת גוף האדם צריכים כל האברים להיות בטלים אל ה"תלת שליטין"⁴² (מוחא, ליבא וכבדא - ג' האברים העיקריים, מוח לב וכבד, שהם שולטים על כל הגוף), ובעיקר צריך להיות כל האברים אל הראש, שדווקא אז הרי זה גוף בריא - כן הוא גם ב"קומה שלימה" של כלל-ישראל.

לא די בעבודה ד"מאלמים אלומים", שמבטל את הכוחות של הגוף ונפש הבהמית ומאחד אותם לעבוד את ה'; לאחרי שנעשה "אלומה" (ציור של עבודה)

38) ראה ג"כ תו"א פרשתנו כה, א.

39) ראה ד"ה ואם בשדה - תקס"ב ח"א לרבנו הזקן (ע' טו ואילך). אה"ת תולדות ד"ד ויגדלו הנערים (קלט, סע"ב ואילך).

40) תולדות כה, כז.

41) לקו"ת ר"פ נצבים.

42) זח"ב קנג, א. וראה סה"ש תורת שלום ע' 120 ואילך.

- עליה עוד להתבטל ל"אלומה" של יוסף הצדיק, הרבי, נשיא הדור, שהוא ראש קומת ישראל⁴³, שנותן הוראות⁴⁴ ומנהיג את כל בני-ישראל, כשם שהראש מנהיג את כל אברי הגוף⁴⁵.

בפנימיות העניין, הנה גם קודם העבודה ד"מאלמים אלומים" ישנו "ותשתחווין לאלומתי", הביטול לצדיק הדור; כי, הא גופא שיהודי יכול לעבוד עבודתו "בתוך השרה", הרי זה עלי-ידי הביטול הפנימי שיש לנשמה אל יוסף הצדיק⁴⁶.

לאחרי שנעשה "אלומה" (ציור של עבודה)

— עליה עוד להתבטל ל"אלומה" של יוסף הצדיק,

הרבי, נשיא הדור, שהוא ראש קומת ישראל

אבל בסדר העבודה של יהודי מלמטה למעלה, צריכה לבוא תחילה המדרגה התחתונה ד"מאלמים אלומים", ולאחרי כן⁴⁷ לבטל את ה"אלומה", גם את ציור הקדושה, אל הנשיא - "ותשתחווין לאלומתי".

ז. אמנם, לאחרי כל העבודה הנ"ל נמצאים עדיין "בתוך השרה", בדרגת של "מוצב ארצה" (החלום הראשון של יוסף).

אבל הכוונה היא - לצאת לגמרי מההגבלות של הגוף ונפש הבהמית, שזוהו אמיתית העניין ד(כל⁴⁸ ימינו בתשובה, כמבואר בלקוטי תורה⁴⁹ שפנימיות עניין התשובה הוא: "והרוח תשוב אל האלקים אשר

43) ראה סה"מ תשי" ע' 254. תו"מ ח"א ע' 117. ושי"ו.

44) להיותו למעלה מהם, שלכן יש בכחו ליתן ההוראות כו' (מהנחה בלתי מוגה).

45) ראה תניא פ"ב. וע' המבואר בתו"א ותו"ח שם, ובעבודה הוא ענין בירור ראשון וביורו שני. וראה ג"כ שיחת מוצש"ק פ' וישב, כ"פ כסלו תשי"ז (לקו"ש ח"ב ע' 478 ואילך. תו"מ ח"ה ע' 290 ואילך).

46) עיין תניא שם. ד"ה באתי לגני תשי"ב בסופו (תו"מ ח"ד ע' 297 ואילך).

47) לאחרי שכבר ביטל את ציור הישות שלו בעניינים שאינם שייכים לעבודה, עד שאין לו עניינים אחרים כלל מלבד העבודה ד"מאלמים אלומים" (מהנחה בלתי מוגה).

48) שבת קנג, א.

49) ר"פ האזינו.

נתנה⁵⁰, היינו, שנשמתו של יהודי תשוב להקב"ה ותהיה באותה דרגה כפי שהיתה קודם ירידתה בגוף (אין הכוונה לצאת ח"ו מהגוף ונפש הבהמית, אלא, שגם כשנמצאים למטה בגוף לא יעלים הגוף כלל), שבשביל זה היתה כללות ירידת הנשמה למטה – שגם בהיותה בגוף תהיה מאוחדת עם הקב"ה "אשר נתנה", כפי שהיתה קודם ירידתה⁵¹.

וזהו תוכן החלום השני, שבו מדובר רק אודות ענייני שמים. – הוא כבר יצא מן ה"שדה", כי כבר השלים את כל העבודה בעניינים ארציים⁵². ולכן לא נזכרה בחלום השני העבודה ד"מאלמים", קיבוץ דברים נפרדים, כיוון שעבודה זו נשלמה כבר.

(50) קהלת יב, ז.

(51) בבחי' "טהורה היא" (ראה לקו"ת ר"פ דברים. ובכ"מ). – מהנחה בלתי מוגה.

(52) ועאכו"כ שאין לו שייכות לעניינים חומריים (מהנחה בלתי מוגה).

עבודתו עתה היא רק בענייני שמים, עניינים רוחניים – "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה". אבל העבודה של ביטול הציור פנימי לנשיא הדור, חוזרת ונשנית גם בחלום השני – "ואחד עשר כוכבים (גם בהציור דרכובים) משתחווים לי":

אין לחשוב, שהביטול פנימי אל יוסף נדרש רק כאשר עוסקים בעבודה "בתוך השדה", שכיוון שזהו מקום של פירוד, יש צורך להיזהר ולהבטיח שלא תהיה יניקה לקליפה, אבל כאשר עוסקים רק בענייני שמים, אין הכרח בביטול זה.

על כך באה ההוראה מהחלום השני: "ואחד עשר כוכבים משתחווים לי" – שהשתחוויה והביטול ליוסף הצדיק מוכרחת אפילו כאשר אוחזים בעבודה היותר נעלית ד"ראשו מגיע השמימה".

(מהתוועדות ש"פ וישב, א' חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תש"כ. 'תורת מנחם' כרך כז עמ' 241-250, בלתי מוגה)

אין אדם יוצא ידי חובתו בנרות בית-הכנסת, ואפילו שליח-ציבור שהדליקם צריך לחזור ולהדליק בביתו, אך לא יכרך 'שהחיינו' בביתו, אלא אם-כן מדליק להוציא גם את בני-ביתו ידי חובתם⁸.

"כדי להוסיף בהתעוררות דגרי-חנוכה, כדאי שתהיה מנורה דלוקה בבית-הכנסת (שכולם מתכנסים שם) במשך כל המעט-לעת, אם אין חשש כלל שישחקו התינוקות"⁹.

"מהנכון להחזיר עטרה ליושנה – לצייר את מנורת המשכן והמקדש כשקניה באלכסון, כדעת רש"י והרמב"ם, ועל-פי זה יש מקום לומר שגם החנוכיות¹⁰ כדאי לעשות קניהן באלכסון. ולמה לשנות בגוף המנורה שקניה היו ביושר ולא כחצי עיגול"¹¹.

*** יש לזכור להדליק נר-חנוכה גם במקומות ציבוריים¹², כפי שהנהיג הרבי, ולעשות זאת אחרי פלג המנחה.**

(8) רמ"א סי' תרע"א סוס"ז ושערי תשובה שם.

(9) סה"ש תש"נ ח"א עמ' 193 הערה 81, נדפס גם בשערי הל' ומנהג או"ח ח"ב סי' רפ (וראה ד"מ תער"ב סוף ס"ק א. אנציקלופדיה תלמודית כרך טז, ערך 'חנוכה', ציון 139. ואולי משום כך נפוץ להדליק בבית-הכנסת, וכן נוהגין בבית-חיינו, בנרות הרגילים, הדולקים זמן רב, ולא בשמן-זית).

(10) כמדומה, זה שימוש נדיר של הרבי (בשיחה מוגהת) במילה מחודשת זו.

(11) לקוטי-שיחות חכ"א עמ' 169 והערה 44 (וראה 'התקשרות' גיליון ח"י עמ' 11, שהורה הרבי לצא"ח שבליט-ברירה ניתן לוותר בעניין צורת המנורה (על מטבעות), כיוון שכמה מגדולי ישראל עוד בימי הרמב"ם הראו חלקו עליו בזה, משא"כ בציור הלוחות מרובעות שמפורש בש"ס]. והמדובר כשעושים את החנוכייה קנים בדוגמת המנורה, ובפרט בהדלקות פומביות, אבל אין קפידא לעשות בצורה זו דווקא, ואדרבה רבים מהחסידיים בדורות שעברו נהגו להדליק בחנוכייה ללא קנים [עם דופן, ראה לקו"ש ח"ה עמ' 456, ואולי נובע הדבר ממה שהיו מדביקים את הנרות בכותל עצמו ללא חנוכייה, כמבואר בסידור אדמו"ר¹³], ואף בס' ימי בראשית עמ' 50 נדפס צילום מכ"ק אדמו"ר מהור"י צ"ע, שהדליק בחנוכה תש"י בחנוכייה כזאת. אך הרבי, כששהה לפעמים בספרייה (וי"א שכך נהג גם בביתו) הדליק בחנוכייה פשוטה, ללא קנים וללא דופן. והיו פעמים שהדליק בחנוכייה ללא דופן עם קנים מרובעים, והשתמש באמצע בין הנרות.

(12) ובברכה – עניין הברכה לא נאמר במפורש, אבל היה ברור מדברי הרבי, וכן נהגו בפועל בכל העולם בהשתתפותו. ראה 'מבצע חנוכה' בגיליון תשנ"א הערה 7, ובבירור 'הדלקה במקומות ציבור' בגיליון תרצ"ו, וש"נ.

הדלקה בכית:

"הציורוי ז'ה א-לי ואנווהו - התנאה לפניו במצוות¹³, כולל בנוגע לחנוכה - מנורת חנוכה נאה¹⁴.

בין מנחה למעריב¹⁵, אחר התחלת השקיעה, מדליקים נר חנוכה. הנשואים - בחגירת אבנט¹⁶, אבל בכוכב ובבלבושים הרגילים, לא באלו של שבת ויום-טוב¹⁷.

לשאלת רבים: ככל ערב, אם האב נמצא מחוץ לבית ויחזור בשעה שבני הבית ערים, ימתינו לו. אם רואה שיגיע כשהם ישנים, יבקש מאשתו או מאחד הילדים להדליק בעבור הבית, ובבואו רשאי להדליק לעצמו אם כיוון שלא לצאת בהדלקתם. אם יודעים הילדים בבירור שהאב אינו מקפיד, ומדליקים תוך חצי שעה מצאת-הכוכבים, ידליקו אז. לא הדליקו, מדליק כל הלילה, אם בני-ביתו ערים. ואם כולם ישנים, נכון להקיצם ולברך¹⁸.

בבית הרב לא היתה ההדלקה ברוב עם, ואדרבה¹⁹.

בימינו מחנכים את הבנים להדליק נרות חנוכה

(13) בלקוטי-שיחות ח"א עמ' 241 הוכיח הרבי, שלפי אדמו"ר לימוד זה הוא מן התורה.

(14) סה"ש תש"נ ח"א עמ' 207 [אף שא"צ כלי, ראה סידור אדמו"ר, ולקוטי-שיחות ח"ה עמ' 445]. וראה א"ר וברכ"י סי' תרע"ג ס"ג. ולהעיר שהרבי היה מדליק במנורה פשוטה דווקא. (15) הרבי העיר ע"ז "הדעות בזה - ראה טוש"ע סי' תער"ב ונ"כ". הש"ע פסק להדליק בסוף השקיעה דהיינו צאת הכוכבים כדעת הרמב"ם, הרא"ש והטור, אך בביאור הגר"א הביא דעת הרשב"א הר"ן והמרדכי שצ"ל בתחילת השקיעה [אלא ששם מדובר על שקיעה שניה כדעת ר"ת]. ומנהגו ש"מדייקים שידלקו הנרות 50 דקות לכל הפחות" (ראה להלן הערה 47), הוא לצאת ידי כל הדעות. אך לעיקר הדין סוברים כנראה שהעיקר הוא כנפסק בשו"ע ומג"א - צאת הכוכבים, ראה סה"ש תשמ"ז ח"א עמ' 184 ובהערה 79, וכן נדפס כל השנים במדור 'זכור אל תשכח' שבחבורות 'שיחות לנוער' בכל השפות, להדליק "עם חשכה", ולכן אין מקפידים להדליק מייד בתחילת השקיעה כדעת הגר"א.

(16) ספר-המנהגים. וכן הקפיד הרבי לנהוג בכ"כ שנים. (17) ספר-המנהגים. שערי הל' ומנהג או"ח ח"ב סי' רפ. לוח כולל-חב"ד.

(18) עד עלות-השחר, שו"ע ונו"כ סו"ס תער"ב. בלוח כולל-חב"ד כתב, שאם לא הקיצם - לא יכרך. ובמשנה-ברורה שם כתב, שהנהגה להקל ולברך גם כשישנים אין למחות בידו. (19) ראה לקוטי-שיחות ח"ב עמ' 483, ועוד.

מינוי ל'התקשרות'

אפשר לקבל את גיליון 'התקשרות' ישירות הביתה באמצעות הדואר מינוי לשנה: 177 ש"ח (ב-4 תשלומים) מינוי לחצי שנה: 88 ש"ח (ב-2 תשלומים)

את השם, הכתובת והתשלום יש להעביר לפי הכתובת: 'התקשרות', מחלקת המנויים, ת"ד 14 כפר-חב"ד 60840.

כמו-כן אפשר להירשם בטלפון ולשלם בכרטיס אשראי, בטל' 072-2770130

הלכות ומנהגי חב"ד

יום ראשון

כ"ד בכסלו

בתפילת מנחה אין אומרים תחנון.

הדלקת נר חנוכה:

בבית-הכנסת - החנוכייה בכותל דרום, והנרות מסודרים ממזרח למערב³ (מדליקים אותה גם בבוקר, מיום המחרת והלאה). מקומם גבוה, למעלה מעשרה טפחים⁴. מדליקים במנחה לפני עלינו, ואין ממתנינים לשקיעה אלא ל"פלא המנחה" (בימי החנוכה השנה, בת"א: 15:45 לערך)⁵. קובעים את הנרות בצד ימין של החנוכייה⁶. אחר-כך שרים 'הנרות הללו' בניגון הידוע⁷.

3) שו"ע ורמ"א סי' תרע"א ס"ז.

4) פריימגדים סי' תרע"ה בא"א ס"ב. ק. לגבי מיקום השמש, כתב בכף-חיים ס"ק מא שנהגים תמיד - גם בביהכ"נ - שהשמש הוא למעלה מן הנרות, ע"פ מהר"ל שסמך זאת עה"פ "שפים עומדים ממעל לו". וכן מובא מס' קב"הישר פרק צו, שהשמש הוא דוגמת כהן גדול בביהמ"ק. וראה מנהגים שונים בנטעי-גבריאל הל' חנוכה פ"כ ס"ב ושי"ג, והמובא להלן הע' 26.

5) מדליקים רק מפגל המנחה ואילך, ראה ב"ח ר"ס תער"ב ופר"ח סי' תרע"ט. בשיחות-קודש תשכ"ג עמ' 401, ר"ד מנר ג' דחנוכה, כתבו: "כ"ק אד"ש דיבר עם הרש"ל [הרה"ח ר' שמואל לויטין] על-דבר שיבימי חנוכה יתפללו מנחה בשעה 3:30, כבדי שהדלקת נרות בביהכ"נ יהיה בזמן פגל המנחה".

ואכן, ידוע ומפורסם שהרבי דייק מאוד שלא להדליק לפני פגל המנחה, אפילו בימים שהיו כינוסים וכו'. וכ"ה באי"ק כרך י' עמ' רכה. וע"ע.

'התקשרות' גיליון עג עמ' 13, ודיוק המסופר שם - בכפר חב"ד" גיליון 740 עמ' 76.

6) שו"ע ואחרונים סי' תרע"ה ס"א. וע"ע שו"ת הצמח-צדק או"ח סי' סז ס"ה, וב'התקשרות' גיליון רעד עמ' 18.

7) ספר-הניגונים ח"א, ניגון נג. בשנים האחרונות ניגנו זאת במניין של הרבי בכל יום מימי החנוכה.

בקריאת שמו"ת, יש לזכור שג'רסת אדמו"ר הזקן בתרגום בפרשתנו (מ,ג) "כמשפט הראשון" - היא "כהלכתא קדמייתא" (מ' בצירי)¹.

שבת-קודש פרשת וישב

כ"ג בכסלו, מברכים החודש טבת

השכם בבוקר, יתקבצו אנ"ש לבית-הכנסת לאמירת כל התהילים בציבור. אחרי אמירת כל התהילים יאמר מי שאין לו הורים קדיש יתום, ואם יש חיוב - יארציט או אבל - יאמרו קדיש אחר כל ספר, ויאמרו תחילה (לפחות) - יאמרנו האומר קדיש) את ה'יהי רצון' שאחרי ספר זה. אחרי-כך ילמדו כשעה מאמר של חסידות שיהיה מובן לכולם, ואחר-כך התפילה.

המולד: יום שבת-קודש (הבא) בשעה 4:10 אחה"צ ו-16 חלקים.

מברכים החודש: ראש-חודש טבת ביום השבת-קודש, ולמחרתו ביום הראשון. יום התנועות.

1) לקוטי-תורה ד"ה ציון במשפט תפדה סי"ג (דברים דף א סוף טור ב). וכתב על כך הרבי ב'ספר המאמרים - מלוקט' ח"א עמ' קס (ובמהדורות 'תורת מנחם' ח"ד עמ' קלד) הערה 4: "כן הוא בלקו"ת (כבדפוסים הראשונים וכו') דהתרגום - 'ולא קדמאה'. וכ"ה בתאג' התימני, כנעתק בחומש 'תורת חיים', וב'תורה שלמה' (בפנים) שם, ובחומש 'העמק דבר', ודלא כרוב החומשים המצויים, כולל 'ספר חת"ת', וחומש 'שי למורא' (ובהערה ב'תורה שלמה') שגרסו 'קדמאה'.

2) כך נהג הרה"ח ר' מרדכי שוסטערמאן ז"ל (רק בקביעות זואת, כדי לשלול את יום ראשון הקרוב).

חנוכה בקודש פנימה

עד מתי אפשר לתת 'דמי חנוכה'? • מקורות לשאלה אם יש להחליף את הפתילות הישנות בחדשות • גילויים מתוך החדר: כיצד נראתה חנוכיית הרבי, היכן הועמדה החנוכייה בימי חנוכה ובהדלקת ערב שבת ועוד • ועל דמי חנוכה מיוחדים שהציע הרבי ליוצאים ל'מבצע חנוכה' בלבד

אחרי ט"ו בשבט תשל"ט. הרבי בחן את ידיעותיו, ואחר-כך פנה אליו בשאלה: "האם קיבלת דמי חנוכה?".

הילד ענה: "כן".

הרבי: "כוונת שאלתי אם קבלת ממני דמי חנוכה?".

הילד: "לא".

הרבי הוציא שני דולרים ונתן לו דמי חנוכה.

פתילות חדשות או ישנות?

בשיחותיו בשבת פרשת וישב שבת חנוכה ה'תשט"ז ('תורת מנחם' כרך טו עמ' 303) אומר הרבי:

יש נוהגין לקחת בכל יום פתילות חדשות להדלקת נרות חנוכה, כשם שבנרות המקדש היו בכל יום פתילות חדשות. אבל כ"ק מו"ח אדמו"ר לא נהג כן, אלא היה משתמש בפתילה הישנה.

ויש לומר - המשיך הרבי - בטעם הדבר:

כאשר משנים מחול קודש יש צורך בפתילה חדשה, כיוון שדבר שהשתמש בו לחול אינו ראוי לקודש, אבל מקודש לקודש אין הכרח בפתילה חדשה, ואדרבה, יש מעלה בפתילות הישנות דוקא, שלהיותן כבר תשמישי קדושה, ראויות הן יותר

אור ליום ג', נר שישי דחנוכה, ראש-חודש טבת תשכ"ז, כותב הרה"ג הרה"ח אברהם-יצחק-ברוך גרליצקי, אז מהתמימים ב-770, וכיום מראשי ישיבת אוהלי תורה בניו-יורק:

"היום הלך כ"ק אדמו"ר שליט"א על הציון וחזר לאחור השקיעה והתפלל מנחה ואחר-כך ערבית ולאחר תפילת ערבית הלך להדליק הנרות וכו'".

במוצאי שבת פרשת וישב שבת מברכים טבת תשכ"ג דיווח אחד התמימים לחברו:

"אחרי הדלקת נרות חנוכה בבית המדרש, שרו 'הנרות הללו'. כ"ק אדמו"ר שליט"א היה נוכח בעת ההדלקה. היו מאות איש כן-ירבו, והיה דוחק גדול.

"בדרך כלל נהוג שפעמיים מנגנים 'הנרות הללו', בעת הדלקת נר ראשון ובעת הדלקת נר חמישי, אלא שהשנה נר א' היה ביום ו', ולא היה זמן לכך, לכן ניגנו זאת היום".

מסתבר שזה היה המנהג בשנים הראשונות, אך בשנים האחרונות היה מושר הניגון 'הנרות הללו' בכוחות קהל רב מדי ערב, בכל הדלקה עם הרבי.

דמי חנוכה אחרי ט"ו בשבט

ילד מארץ-הקודש נכנס עם אביו ל'יחידות'

לקיים בהם מצווה נוספת.

ועל דרך זה בענייננו: בנרות המקדש הדליקו בכל יום בפתיחה חדשה, כיוון שבכל יום נעשית המשכה נעלית יותר, שלגביה נחשבת ההמשכה דאמול כחול, ובשינוי מחול לקודש יש צורך בפתיחה חדשה.

מה שאין כן בנרות חנוכה – כיוון שנרות אלו קשורים עם זמן הגלות, שאז ההמשכות מלמעלה הן בהעלם בלאו הכי, נמצא שאין כאן שינוי מחול לקודש, ולכן אין הכרח בפתיחה חדשה, ואדרבה (כנ"ל). אלא, שכל זה הוא בנוגע להגילוי בגשמיות, אבל ההמשכה בכל יום ברוחניות – היא גם בנרות חנוכה, ולכן ברוחניות צריך להיות הענין ד"בריה חדשה" בכל יום בנוגע לנרות חנוכה.

הרבי הפיק מהאמור את ההוראה:

נוסף על האמור לעיל שכל אחד צריך לדעת שהיציאה לענייני העולם בכל יום היא לאחר קריאת שמע וברכת התורה דוקא – ישנה הוראה מיוחדת לאלו שעד עתה היו סמוכים על שולחן אביהם (ובכלל זה – תלמידי הישיבות), ועתה יוצאים לפעול בענייני העולם, שלכל לראש צריכה להיות ההתחלה בדבר שבקדושה.

למרות שיחה זו, שהיא בלתי מוגהת, הנה כשנדפס בשנת תשכ"ו "ספר המנהגים – מנהגי חב"ד", נדפס שם (בעמ' 71) הקטע הבא:

"נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות, ויש אומרים שאין חוששים לזה ואדרבה הישנות נוהגין יותר לדלוך, ולעת עתה לא יכולתי לברר מנהג רבנו [=כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע] בזה".

הדברים נכתבו על-ידי הרבי בשנת תשי"א ונדפסו בקונטרס שיצא לקראת חנוכה תשי"א – ראה צילום כתב יד קדשו ב"ימי בראשית" עמ' 320.

אולם עדות מעניינת הופיעה לגבי מנהגו של הרבי עצמו, בשם המשמש בקודש הרה"ח ר' שלום דובער שי' גנבורג. בקונטרס 'בקודש פנימה' (עמ' 24) הוא מציין: "פעמים רבות דנו אם הרבי נהג להדליק בכל יום מימי חנוכה בפתיחות חדשות. האמת היא שהרבי כלל לא התעסק עם הפתיחות אלא היו מכינים אותן עבורו, ולא הייתה בעניין זה 'הנהגה'".

והמו"ל מציין: "כך שמעתי גם ממשמש-בקודש נוסף, הירוע כמקור נאמן".

הנרות הללו – קודש הם

הנה עדויותיו וזיכרונותיו של המשמש בקודש, הרה"ח ר' שלום דובער שי' גנבורג, כפי שנרשמו על-ידי הרה"ח ר' יוסף (בהרה"ג ר' מרדכי-שמואל שליט"א) אשכנזי שי' ('בקודש פנימה' עמ' 23-24; 65-66; 67-68):

א. הן בביתו, והן בחדרו שב-770 (בשנים האחרונות) הדליק הרבי את הנרות בחנוכייה קטנה, עשויה ממתכת – ברזל או נחושת. החנוכייה אינה עשויה קנים, אלא עם גב. מלבד פעמים ספורות כאשר הדליק בבנין הספרייה בחנוכייה של כסף.

ב. בכל השנים הונחה החנוכייה על כיסא שעמד לרוחב הפתח או לרוחב המעבר (ולא בסמוך להם). לאחר שהדליק היה יושב קרוב לחנוכייה משך זמן. פעמים ישב עם ספר ופעמים שעשה דברים אחרים בזמן הזה.

בשנים האחרונות, כשהרבי הדליק את נרות חנוכה בפתח חדרו, היה הסדר כך: בערב שבת הוצב הכיסא מעט בתוך החדר, כדי שיהי אפשר לסגור את הדלת בליל שבת, אחרי שירד להתפלל בבית-המדרש, מבלי שיצטרכו להזיז את הכיסא (אמנם הניחו על הכיסא ספר, אבל כמוכן שעדיף להימנע מלהזיז את החנוכייה, ובפרט בשבת).

ג. במוצאי שבת הדליק הרבי את נרות חנוכה אחר ה'הבדלה' (כפי שנהגים אנו).

קודם הסתלקות הרבנית נהג הרבי להדליק נרות חנוכה בביתו, כשהחנוכייה ניצבת על כיסא שעמד לרוחב המעבר המפריד בין חדר האוכל הגדול לבין חדר האוכל הקטן (זה מעבר בלבד, ללא דלת). לאחר שהדליק, נהג הרבי לשבת בחדר האוכל הקטן קרוב לחנוכייה.

אף בחג הראשון שאחר הסתלקות הרבנית הדליק הרבי את נרות חנוכה בביתו, אך לא במקום הנ"ל, אלא לרוחב פתח חדרו שבקומה השנייה, כשהחנוכייה ניצבת על הכיסא. כדי שיוכל לראות את הנרות ממקום מושבו לאחר שהדליקם, הזיז הרבי קצת את הספה, שהסתירה מעט.

פעם אחת, לאחר שהרבי הדליק את הנרות בביתו, ה'שמש' נטה הצידה והחל להבעיר את משקוף הפתח, אך הרבי לא התייחס לכך. רק כשהבחנתי במתרחש סידרתי את ה'שמש', אך זה היה לאחר שהמשקוף נשרף מעט (ועד היום קיים בו סימן ה'מזכיר' את האירוע).

גם בשנים האחרונות, כשהרבי הדליק את הנרות בחדרו שב-770, ניצבה החנוכייה על כיסא שעמד לרוחב פתח החדר (על הנהגתו בהדלקת הנרות בערב שבת בשנים אלו, ראה לעיל).

דמי חנוכה לתמימים

כבר משנת תשי"ג עזרתי לרבנית הזקנה [נחמה דינה] ע"ה, וכן סעדתי בימים טובים עם הרבי, בדירתו של הרבי הרי"צ. בנוסף, הייתי מבקר מפעם לפעם בביתו של הרבי.

באותן שנים נהג הרבי לחלק בנר חמישי של חנוכה דולר של כסף, ל'תמימים' שעמדו בתנאים שעליהם הכריזה הנהלת הישיבה. הייתי אז תלמיד בישיבה, ואף שלא עמדתי בכל התנאים, השתוקקתי מאוד לקבל דולר. מכיוון שעזרתי בביתו של הרבי, החלטתי לגשת אל הרבי בעת חלוקת הדולרים האלה. כשהרב מנטליק ע"ה, שעמד בשעת החלוקה ליד הרבי, הבחין בי, ניסה לעצור אותי בידו מלקבל. בראות הרבי אותי, הגביה את ידו הק' מעל ידו של הרב מנטליק ונתן לי דולר...

אחרון אחרון חביב...

חנוכה תשל"ד היה חג חנוכה הראשון שבו יצאו אנשי ו'התמימים' אל הרחוב בהוראתו של הרבי, כדי לזכות את המוני בית-ישראל בהדלקת הנרות. הרבי הודיע אז שכל אחד ואחד מבין אנשי ו'התמימים' שיעשה 'מבצעים' בחנוכה, ואף יציג בפניו פתק שהנהלת צא"ח מאשרת זאת, יקבל ממנו דולר – דמי חנוכה.

[זו הייתה הודעה מרעישת, משום שהגיעה לאחר שעברו כמה וכמה שנים שבהן לא חילק הרבי 'דמי חנוכה' לקהל. באותן שנים הרבי לא חילק דולרים בקביעות, כך שאירוע כזה היה נדיר מאוד].

הרבי אף הקפיד מאוד שרק מי שאכן עשה 'מבצעים' וקיבל פתק מהנהלת צא"ח, יקבל דולר. לאחר שעשיתי מבצעים, הלכתי, מצויד בפתק מי"ד צא"ח ר' דוד שיחי' רסקין, אל הרבי, לקבל את הדולר המובטח. כשנכנסתי ל'גן-עדן התחתון' והרבי לא היה בו, הבנתי שאיחרתי, ושהרבי נכנס כבר לחדרו לאחר שסיים את החלוקה. לצערי לא היה גבול.

לפתע פתח הרבי את דלת החדר, אף שלא הקשתי על הדלת ולא עשיתי כל רעש המגלה שאני במקום – ובחיוך רחב נתן לי דולר ואמר: "אחרון אחרון חביב", וחזר לחדרו.

(זכורני שכשהגעתי אחר-כך לבית אבי ע"ה, וסיפרתי לו מה אירע, התרגש מאוד, בעיקר מהמילים של הרבי: "אחרון אחרון חביב", ובמשך זמן רב לא יכול היה להירגע מהן).